

Interpretace básně *O družici* ze sbírky *Denní služba* Miroslava Holuba

O družici

Leží
v pokoji bez paměti.
Neoperovatelný. Píšťala smrti.

Injekce odpichují čas.
Denně však noviny zkoumá.
Je ještě
jeden z nás.

Večer se obrací z okna.
Malíček nebe
a na něm nic.
Říká:
Stejně, za chvíli poletíme
na Měsíc.

My
za chvíli
poletíme
na Měsíc.

(Miroslav Holub: *Denní služba*, 1958)

Název básně *O družici* odkazuje k vyvrcholení básně, jelikož Měsíc je přirozenou družicí Země. Je to typický příklad Holubovy záliby ve využívání termínů, v propojení vědy a poezie, ve skloubení racionálního a estetického.

Báseň působí poněkud stroze, svou posloupností a jazykovými prostředky jako by napodobovala prozaický text. Jazyk básně je úsporný, srozumitelný a využívá spíše přímých než obrazných prostředků, tudíž popisuje explicitní a konkrétní obrazy. Ze slovních druhů zde převládají především substantiva a slovesa. Báseň je psána volným veršem.

Hlavním tématem básně je pravděpodobně víra v integritu lidstva, výjimečnost člověka a touha po pokroku. Staví do kontrastu jeden lidský život a lidstvo jako takové. Stěžejními motivy jsou například smrt, budoucnost, naděje, lidstvo.

Subjekt

V básni chybí básnické „já“ a lze tak mluvit o jakémsi neosobním lyrickém subjektu, čímž autor dosahuje odstupu od textu. Zároveň lze říci, že toto neurčité básnické „já“ stojí nad textem a je jakýmsi vševědoucím pozorovatelem skutečností v textu. Tyto skutečnosti jsou z velké části (celá první strofa, první polovina druhé a třetí strofy) zobrazovány a popisovány v er-formě, což přispívá k objektivnosti básně.

První strofa představuje čtenáři člověka, který je předmětem pozorování v básni. Je to osoba, kolem které je báseň vystavěna. Jedná se zde o komunikační model neurčitého a chybějícího básnického „já“, které mluví o „on“. Tento „on“ je na hranici života a smrti, na sklonku života – *neoperovatelný*, jedinec bez jakékoliv naděje na vyléčení, člověk v bezvýchodné situaci, kterému už hraje *píšťala smrti*. **Leží v pokoji bez paměti** – bez paměti lze vztahovat nemocnému – jeho zdravotní stav je tak zlý, že ztrácí nejen svůj život, ale i paměť.

Druhá strofa je více zaměřena na subjekt básně, popisuje situaci tohoto pacienta, který je i přes jeho stav stále spojen se životem mimo jeho pokoj, skrze každodenní čtení novin. *Je ještě jeden z nás* – zde se model přesouvá od „on“ k „my“, k zobecnění, k začlenění k živým. Tato všední situace ho propojuje s *námi* a je tak jasné, že „on“ *ještě žije*.

Třetí strofa opět začíná modelem „já“ o „on“. Subjekt se dívá z malého výřezu okna na prázdnou noční oblohu a říká: *Stejně, za chvíli poletíme na Měsíc*. „On“ se opět mění v „my“. Zde už nemusí být „my“ chápáno jako součást živých, ale jako ztotožnění se jedince s kolektivem, s lidstvem, je zde upozorněno na fakt, že i po smrti bude stále jeho součástí. Jako by jeho smrt byla malicherná, malá, nepodstatná, protože lidstvo jednou poletí na Měsíc. Je zde vyjádřena víra v pokrok a smrt je zde v kontrastu s nadějí – subjektu nevádí, že zemře, protože na světě je ještě něco, co ho přesahuje a co bude dávat smysl i po smrti. Život jednotlivce je totiž titěrný oproti pokroku lidstva, který je obrovský.

Čtvrtá strofa je kompletně přesunuta do modelu „já“ o „my“. *My / za chvíli / poletíme / na Měsíc* – jednotlivé větné členy zůstávají stát osamoceně, čímž je na každé slovo dán důraz. Opakováním části *za chvíli poletíme na Měsíc* je dán důraz na pointu básně, že člověk je součástí lidstva a jeho kolektivních cílů a úspěchů – především osamocené *my* poukazuje na důležitost kolektivu, který je hlavním motivem a prvkem této básně. Poslední strofa se jeví skoro jako jakási kolektivní modlitba, která se ozývá noční oblohou beze hvězd, která subjekt i čtenáře afirmuje o budoucnosti a pokroku, která svým způsobem může být chápána i jako přání.

Subjekt se tedy postupně během básně přesouvá z modelu „on“ na „my“, je chápán jako součást kolektivu, součást lidstva, což je v této básni důležitým tématem. *My* jako lidstvo, které přesahuje všechno. Lze zde mluvit i o touze po pokroku, který je konkretizován jako obraz letu na Měsíc.

Píšťalu smrti z prvního odstavce, lze chápat jako odkaz k příběhu o krysařovi, jehož píseň měla lidstvo přivést do propasti s nadějí, že naleznou jakousi formu ráje. Tudíž smrt, pesimistickou skutečnost, lze v této básni chápat jako optimistickou naději v lidstvo, naději v pokrok.

Prostor

První strofa zasazuje celou báseň do prostoru pokoje, pravděpodobně nemocničního – tomu v průběhu básně napovídají slova *neoperovatelný* a *injekce*. *Leží / v pokoji bez paměti* – tuto část lze vztahovat jednak k pacientovi, jak je řečeno výše, ale i k samotnému pokoji. Tento obraz evokuje holý bílý nemocniční pokoj, ve kterém není nic, co by připomínalo ty, kteří ho obývali dříve. První strofa je nejspíš záběrem polocelku, možná celku – pokoj s lůžkem ohraničený čtyřmi stěnami.

Druhá strofa se soustřeďuje na detail, je více konkrétní – evokuje detail vpichu a stohů novin na nočním stolku.

Ve třetí strofě se na čtyři stěny přidává ještě okno, prostorová pozornost se přesouvá z pokoje na nebe, i když jen na jeho malý výsek – *malíček nebe*.

V půlce třetí strofy ve strofě čtvrté se z nebe ocitáme ve vesmíru, v myšlence na vesmír. Nemocniční pokoj je tak stavěn do kontrastu k vesmíru, je to kontrast obyčejnosti a velkoleposti. Pokoj je malý, určitý, je situován spíše dole a je uzavřený, ohraničený, kdežto vesmír, ale i nebe jsou veliké, neurčité, jsou situovány nahoře a jsou otevřené, neohraničené. Zároveň je ale vesmír konkretizován Měsícem a prostorový obraz budoucnosti není tolik mlhavý a je specifičtější určený.

Celý záběr prostoru si lze představit jako pohled na lůžko s ležícím nemocným, ten se pak změní v pohled na celý pokoj. Pohled pak pokračuje detailním záběrem na žílu a vpich injekce, na stoh novin a na nemocného, který si čte zrovna ty dnešní. Třetí strofa by byla

zvětšena jako pohled na ležícího dívajícího se z okna, záběr by se pak pomalu přibližoval k oknu, k nebi a nakonec by zabral svítící měsíc, který původně nebyl ve třetí strofě z okna vidět.

Čas

V první strofě je použit čas přítomný, který zasazuje dějovost básně do tady a teď. Obecně je ale v první strofě čas velmi neurčitý, neukončený, prchavý. *Leží v pokoji bez paměti* – jak je avizováno výše, v pokoji se pravděpodobně vystřídal několik lidí, přesto se na něm tok času nepodepsal – je holý, bez známky paměti a plynutí času.

Ve druhé strofě jde stále o přítomný čas, jde o showing, o evokaci. *Injekce odpichují čas* – dostáváme se do jakési cykličnosti, opakovosti. Jde o subjektivní čas nemocného, jeho percepce času je ovlivněna každodenní rutinou, opakovostí a cykličností. Život nemocného plyne od injekce k injekci – tento člověk vnímá tok času pouze skrze injekce, jakoby každý vpich odpočítával čas do jeho smrti, ale *je ještě jedním z nás. Denně však noviny zkoumá* – čtení novin, tato činnost, je jakýmsi ukotvením v toku času, je to konkrétní moment v této cykličnosti, který spojuje subjektivní čas nemocného s časem objektivním, s časem, který plyne mimo prostor nemocničního pokoje. Je to činnost, která propojuje čas nemocného s časem vnějšího světa, světa živých.

Třetí strofa je opět v čase přítomném, je zde zmíněn i konkrétní časový údaj – večer. Čas přítomný se v druhé části strofy obrací k budoucnosti. Jako by tady a teď, tento konkrétní moment, jako by přítomnost nebyla tak důležitá, tak podstatná jako budoucnost. *Maliček nebe a na něm nic* – to, že na nebi nic není, neznamená, že hvězdy nevyjdou, je to jakási naděje v lepší zítřky. Výhled z okna může být metaforou pro výhled do budoucnosti, která teprve přijde, podobně jako hvězdy, které teprve vyjdou.

Poslední strofa opět používá přítomný čas, který se obrací do budoucnosti, vyjadřuje naději. Jak je zmíněno výše, lze mluvit o touze po pokroku a ten je v této básni konkretizován jako let na Měsíc. Pokrok je opět pohledem do budoucnosti, do budoucnosti lidstva, o které má autor konkrétní představu – let na Měsíc.

Přítomnost v básni má poněkud pesimistický ráz – blížící se smrt, umírající člověk. Budoucnost se naopak jeví jako šťastná skutečnost, která přináší pokrok lidstva. Pesimistická přítomnost básně tudíž vrcholí optimistickým pohledem do budoucnosti.

Báseň Miroslava Holuba *O družici* se tedy postupně přelévá z neurčitého obrazu do obrazu konkrétního, z individuálního osudu do osudu kolektivního, z přítomnosti do budoucnosti, z detailu do celku, z malého do velkého a z bezvýchodnosti do naděje.

Primární literatura:

HOLUB, Miroslav. *Denní služba*. Praha: Československý spisovatel, 1958.

- no?!? ale budiž
- hodně zmatků kolem subjektu
- některé kategorie by bylo dobré nepoužívat u lyriky (er-forma)
- někdy příliš mechanické popisování (optimistický – pesimistický)